Dejan Ilić

MESTA FILIPA ŽAKOTEA

To je mesto. Nevidljivo se krije u središtu.
F. Ž.

Nakon završetka studija književnosti na Univerzitetu u Lozani, i boravka od nekoliko godina u Parizu, Filip Žakote objavljuje 1953, kod Galimara, svoju prvu zbirku pesama *Kukuvija*, i te iste godine se nastanjuje s An-Mari Hesler, likovnom umetnicom, u provansalski gradić Grinjan (departman Drom). Već naredne godine, 1954, započinje knjigu koja je predmet ovog teksta, poetski dnevnik u fragmentima: *Rasejavanje*.

Pesnik se više neće seliti i ostatak svog života (nedavno je napunio devedeset pet godina) provešće u ovom mestu, a napuštaće ga samo nakratko, radi kraćih putovanja (po Italiji, najčešće, zemlji njegove fascinacije), hodaće po ovom delu Provanse kao njegov *genius loci*, gledati, beležiti, pisati o njegovim pejzažima i podneblju, isprva u *Rasejavanju*, potom, kada je gotovo prestao da objavljuje zbirke stihova, i u tekstovima kao što su *Predeli sa odsutnim figurama*, *Zelena sveska*, *Posle mnogo godina*, *Pa ipak*, *Beleške iz jaruge*, ili *Boja zemlje*, hibridnim rukopisima u kojima se smenjuju kratki eseji, poetski fragmenti i stihovi.

Šta ga je toliko očaralo, u provansalskom krajoliku, da je ovaj predeo postao *mesto*, ili neiscrpna zaliha mestâ njegove poezije? Često će se i sam pitati o tome u svojim tekstovima, priznajući da to nije lako objasniti, budući da je reč o sasvim „običnom" pejzažu koji ni po čemu nije poseban (no, da li je baš tako, polja pšenice i lavande, slama žuto i bledoljubičasto, mediteranska svetlost koja priziva grčko nebo, plavičasti Mon Vantu...). Krajevi u kojima se osećaj ushićenosti ukršta sa svetlošću, tišina sa prozirnošću, voćnjaci i vinogradi, čistine i zaravni gde imate utisak da ste promenili svet, a da niste napustili ovaj ovde. Tu imate osećaj misterije, tu se dešava nešto tajanstveno... Ali šta je jedno mesto? „Vrsta središta stavljenog u odnos sa celinom", odgovara Žakote. Taj prostor može biti „zabačen", ali je središte, u takvim tačkama, kaže pesnik, nekada su podizani hramovi, tu postoji komunikacija između svetova, nešto vas vezuje i zadržava i ne osećate potrebu da odete odatle. Neka vrsta nevidljive crkve na otvorenom, neobično blistave, mirne, to je proplanak okružen polukrugom drveća, savršeni mir, travnjak, kojim prođe kakva jarebica ili zec, tu prostor više nije odvojen, izgubljen, despacijalizovan, nego se vratio sebi, postao veza između gore i dole, središta i celine. To su, zapravo, poetska mesta *par excellence*. Tu čovek usklađuje svoje biće s bićem sveta, svetlošću sveta. Prostor je začaran, nevidljivo se krije u vidljivom. Tu smo u blizini elemenata. Zabrani, parcele ograđene oronulim zidovima, zatvoreni su i istovremeno najotvoreniji prostori, u kojima se oseća dah [*souffle*] sveta.

Žakote traži neku vrstu *otvora* u predelu, gde se sam prostor *intimizuje* i subjekat potvrđuje svoje bivstvovanje u blizini autentične objave nevidljivog. To su često potpuno

beznačajna mesta, za koja nas veže spoj „starog i elementarnog“, ostataka kulture i vegetalnog, istrošen kamen prekriven bršljanom, beskorisni zidovi, nekadašnji funkcionalni artefakti koji su izgubili svoje značenje i upotrebnu funkciju, spojeni s vegetalnim, trajnijim i čvršćim, navodi pesnik, čak i od kamena. Naizgled obična mesta, ništa posebno, ali ujedno i sveta mesta, mesta hramova. Na tim mestima vlada spokoj, sabiranje, tu se objavljuje gustina sveta, na tajanstvenim smo vratima nevidljivog, ne može se tačno reći šta je to, i gustina je i otvaranje, i ovo i ono, te priziva Platonov pojam *chôra* (χώρα), koji je donekle „sinonim za *topos*, pošto označava i prostor i predeo. Ali *topos* zadobija apstraktnija značenja – motiva, povoda, tačke diskursa, pasaža knjige, opšteg mesta, dok je pojam *chôra* srodniji francuskom pojmu mesta [*lieu*], središta, položaja, tačke, kraja, poljâ, prirode“.[1] Po Žan-Pjeru Vernanu, nastavlja Kristin Dipui, reč je o izlasku iz binarne logike, to je praznina, zev, nešto između čulnog i inteligibilnog, „mesto upisivanja“, dok je za Žaka Deridu to „anahronija sama“, van svake mogućnosti interpretacije, bilo kakve forme, te se ne može smestiti ni u kakav prostor ili vreme.

Kako god bilo, nalazimo se pred poezijom, ili poezijom u prozi, koja je neraskidivo vezana za pitanje prostora i koja u vlastitoj spacijalizaciji nalazi svoje opravdanje. Prostor je zapravo svet, a svet je prolaženje, prolazna forma daha, neko večno vraćanje disanja. Svuda oko nas su emanacije, boje, isijavanja, svetlucanja, odisanja, tako gledano, svet je čudesno mesto, i Žakote nema mnogo razumevanja za nihilizam svojih modernih savremenika. Njihov artizam, autistični „tekstualizam“, nadrealistička proizvodnja slika, sklonost iskonstruisanim kritikama i beskonačnim interpretacijama, znak je usahlosti i zatvaranja pred fenomenima sveta. Tu se umetnost bavi ritualima vlastitog nestajanja. No, kod Žakotea umetnost i nije u prvom planu, nego sam svet koji nam nudi mogućnost poetskog bivstvovanja u svetu. Nema poezije bez sveta, bez stvar sveta: „Led, oštrice, listovi inja. Još uvek vidiš te stvari, i ne vidiš ih više kao stvari, nego kao emanacije, ideje, figure, kretanja, rađanja“. Svet je, dakle, dinamično mesto, koje samo naše oči smatraju nepomičnim. Svet je „apsolutno jednostavan“, i u tome je problem, kako govoriti o nečemu što je apsolutno jednostavno, pita se Žakote zajedno sa Plotinom.

Ostaje nam hodanje i pisanje, shvaćeno pre svega kao beleženje i primicanje onome što, u konačnom ishodu, ostaje neuhvatljivo, ali čijoj tajanstvenosti možemo „poetski“ prisustvovati. Naime, treba reći da Žakoteovi osnovni poetički pojmovi, „granica“ [*la limite*] i „bezgranično“ [*l'illimité*], pokušavaju da ugrubo koordinišu ovaj prostor poetskog delovanja, tu, na tom mestu susreta graničnog i bezgraničnog, odnosno konačnog i beskonačnog, nalaze se „prava mesta“, a graničnom i bezgraničnom u potpunosti odgovaraju vidljivo i nevidljivo. Gde prestaje vidljivo i počinje nevidljivo, mi zaista bivstvujemo u svetu, pri čemu treba reći da ovde nije reč o binarnoj podeli sveta. Nije jedno potpuno s jedne strane, drugo, potpuno s druge. Bezgranično se nazire u graničnom, kao što se i nevidljivo prozire kroz vidljivo. I u tome se sastoji sva magija sveta i njegova tajanstvenost, njegova „apsolutna jednostavnost“. Zato je svet istovremeno realan i fantazmatičan, ujedno stvar i njena fatamorgana.

---

[1] Christine Dupouy, *La question du lieu en poésie du surréalisme jusqu'à nos jours* [Pitanje mesta u poeziji od nadrealizma do naših dana], Rodopi, Amsterdam – Njujork, 2006.

Poetska delatnost, dakle, treba da izmiri ova dva sveta ili „volumena“, da približi granicu i bezgranično, vidljivo i nevidljivo, svetlo i tamno, dah i formu. Tako gledano, poezija nije nešto paralelno svetu, nego je doista „od sveta“, njegov deo, u njemu već sadržana, tražeći „mesta“ u svetu, mi pronalazimo poetsko. Kao da se svet kroz poetsko oglašava, izlazi na čistinu, dok se *poezija*, koja nije isto što i *poetsko*, pokušava približiti poetskom sveta: „Možda se lepota rađa kad granica i bezgranično postanu istovremeno vidljivi, to jest kada vidimo forme i naziremo da ne govore sve, da nisu svedene na sebe same, i da čuvaju jedan neuhvatljivi deo.“

„Još uvek ne uspevam da opišem kako ovaj svet sija izjutra, dane sunca i severnog vetra, dok se planine, lake, pláve“, kaže Žakote i nastavlja da neumorno „opisuje“, kroz sva godišnja doba, na stranicama *Rasejavanja*, te čudesne zore, prozirna svitanja u kojima se svetlost „rimuje“ s prašinom („prašnjava svetlost“), oglašavaju ptice svojim prvim kricima. U daljini se vide plave linije planina, caruje „prozračnost“, možda najviši kvalitet sveta po Žakoteu, a stvari su intenzivnih boja, jasnih, začuđuje tajanstvena „stranost“ onoga što vidimo, stvari su strane jer su tako evidentne. Sunce je ovde kao svetlucavo srce koje se diže na istoku. Jutra „varaju, a ipak njihova varka postoji“, sve je igra svetlosti i vetra i zvukova ptica, igra boja koje pesnik opsesivno prati, beležeći sve te prelaze iz sivog u plavičasto, iz plavičastog u rumeno, iz rumenog u bledoljubičasto... kada sve izgleda sabrano i kao da lebdi. Svaka stvar ima svoju boju i „stepen senke“.

Filip Žakote je u stvari „pejzažista“ u poeziji, njegove poetske slike su „predeli sa odsutnim figurama“, svet je Veliki Predeo, a naše su reči lahori-pejzaži koje neprestano proizvodimo, večno u potrazi za bezgraničnim, to jest posve-drugim. Mi ne nalazimo, ali tražimo i dalje, „bezgranično je *dah* koji nas animira“. Bog je dah i ne može se dosegnuti, ali poezija je reč koja nosi u sebi taj dah, te otuda njena moć nad nama. Dah je ono bezgraničnog u nama, u pesničkom govoru, ono božanskog u nama, a božansko večno diše, čitav univerzum, viđen nakratko, samo je obustavljena forma daha. Inače, svet neprestano pulsira, i prelazi iz jedne forme u drugu, nikada on sam, poput oblaka, nikada identitet, uvek s nekom razlikom. Božansko večno diše. Sve je prolaženje, sve prolazi, ali ne zato što je prolazno nego večno.

I potom biljke, svet biljaka, vegetalni univerzum Filipa Žakotea, njegovi živi i čudesni plantarijumi i arboretumi i florarijumi – retko ko uspeva da stvori tako jake poetske slike (dovoljan mu je i prostor od nekoliko redova u prozi) pišući o biljkama, cveću, drveću. Zašto su ove teme tako potcenjene u književnosti, zašto gotovo nedostojne poetskog angažmana, naročito u moderna vremena? Koliko divnih rečenica o slezu, o ladoležu, o irisima, o majčinoj dušici, o cvetovima voćaka... „Ja sa svojim drvećem, svojim cvećem... sa svojom malom porcijom života, krvi, govora“, reći će Žakote u *Rasejavanju*, aludirajući na svoj povučeni život, a na drugom mestu, sebe će nazvati običnim „seoskim pesnikom“. No, ovo pesnikovo tobožnje priznanje vlastite slabosti samo je dokaz njegovog dubokog opredeljenja i ubeđenosti da prava poezija nastaje tek kada se pesma otvori te ustupi prostor samom svetu, kada se subjekat oslobodi svoje glomazne, bremenite subjektivnosti. Podsetimo se, svet je lak, svet je dah, i ne voli nadmenu modernu subjektivnost, zagledanu u sebe, gde je nje, nema sveta, ili ga barem ima u manjoj i nedovoljnoj meri. Uzmimo, recimo, samo jedan fragment iz *Rasejavanja*:

Irisi, uzneti na svojim stabljikama, svetli – iznad lišća, tla, podignuti kao globusi, baloni spremni da polete.

Šta nam on kaže, poput mnogih drugih o cveću i biljkama? Pa upravo to, da je svet jedna *laka* struktura, prozračna, bistra, kristalna i da se na primeru cvetova to možda najbolje vidi. Krhko i lako, baloni, mehuri, globusi, ono što u svakom trenutku može da uzleti i što poseduje zaokruženost i samodovoljnost sfere. Krhko i lako, ne znači i slabo, nego najtajanstvenije, ono na zemlji, najbliže nebu, ono najniže, što najviše leti, ono vidljivo, najbliže nevidljivom.

Kad tome dodamo boje (nemamo ovde prostora i za ptice, slavuje, crvendaće, čiope, senice, vuge, njihove boje i zvukove i lakoću), koje Žakote neumorno pokušava da predstavi, opisujući svitanja i sutone, cvetove raznih voćaka i biljaka, shvatamo zašto nam „bezgranično" stalno izmiče. Jer boje su nepredstavljive (iako nam francuski pruža nešto više mogućnosti od srpskog), kao što je i svet nepredstavljiv. Ništa toliko kao boje ne izmiče našem jeziku, nigde kao pred bojama jezik ne pokazuje koliko je nemoćan da izrazi svet. Svaka naša oznaka za boje je približna, to se ne da reći, to se mora videti. Boje, kao i lakoća, iskazuju esenciju sveta, preko boja se on objavljuje i, s njihovim nestankom, privremeno povlači.

Vegetalno, dakle, nije nikakav ukras Žakoteovog pisma, ono je njegov glavni tok, *dah*, njegova „laka esencija". Pa i samu reč iz naslova ovog poetskog dnevnika, *Semaison*, koja znači i *Setva*, vreme sejanja, Žakote usmerava, Litreovim epigrafom u zaglavlju rukopisa, ka njenom drugom značenju: prirodnom rasejavanju semena kao načinu razmnožavanja biljaka. Ne, dakle, ljudska *Setva*, ne Subjekat, nego prirodno *Rasejavanje*, Svet koji se sam reprodukuje.